

MUHAMMED ESED (LEOPOLD WEISS)

tanbul 1967; Cahit Koytak, İstanbul 1967, 1984, 1988, 1992). 5. *The Principles of State and Government in Islam* (Berkeley 1961). Kitap, Mansûr Ali Mâzî'nin *Minhâcü'l-hükûm fi'l-İslâm* adlı Arapça çevirisinden (Beyrut 1964) M. Beşir Eryarsoy tarafından *İslâm'da Yönetim Biçimi* adıyla Türkçe'ye tercüme edilmiştir (İstanbul 1977, 1988, 1995). 6. *The Message of Qur'an* (Gibraltar 1980). Muhammed Esed, 1960 yılında başlayıp 1964'te birkaç suresini yayımladığı bu meâl-tefsir çalışmasını Fas'ta kaldığı yıllarda tamamlamıştır. En önemli eseri saydığı meâl-tefsir onun klasik Arapça'ya hâkimiyetini göstermesi açısından dikkat çekmiş ve bazı eleştirilere rağmen en fazla ilgi gören meâllerden biri olmuştur. Muhammed Esed birçok klasik ve yeni tefsiri, hadis kaynaklarını ve klasik sözlükleri kullanarak hazırladığı bu eserinde üç ilkeye bağlı kalmıştır. Bunlardan birincisi kelime ve ifadelerin Kur'an'ın nâzil olduğu dönemdeki mânalarını esas almak ve bu çerçevede Kur'an'da yer alan dinî lafızları sonradan kazandıkları terim anlamlarıyla düşünmemek, ikincisi Kur'an'ın i'câzla ifade edilmiş bir kelâm olduğunu göz önünde bulundurmak. Üçüncüsü de geleneksel Kur'an ilimlerinde Kur'an'ın Kur'an'la tefsiri olarak formüle edilen ilkedir. Bu ilke Kur'an'ın birbirini tamamlayan bir bütün olduğu ve her öğretinin karşılıklı olarak birbirini tamamladığı düşüncesine dayanmaktadır. Tefsir-meâl, uzun soluklu bir çalışma ürünü olması ve çağdaş Batılı okuyucunun zihnine Kur'an'ı yaklaştırmaya sebebiyle özellikle entelektüel kesimlerce olumlu karşılanmıştır. Bununla birlikte Muhammed Esed'in modernist çizgiyi yansıtan görüşleri eleştirilmiştir. Ayrıca meâlde eksik çevirilerin bulunduğu, isabetsiz anlamlar verildiği, aşırı te'viller yapıldığı, bâtinî yorumlara sapıldığı, kaynaklardan bilgilerin doğru aktarılmadığı ileri sürülmüştür. Önemli eleştirilerden biri de Muhammed Esed'in bir kısım âyetlerin yorumunda kullandığı yöntemi Kur'an'ın bütününde sürdürmemesidir. Cahit Koytak ve Ahmet Ertürk tarafından *Kur'an Mesajı Meâl-Tefsir* adıyla başarılı şekilde Türkçe'ye çevrilen eserin (İstanbul 1996) daha sonra da çeşitli baskıları yapılmıştır. 7. *This Law of Ours and Other Essays* (Gibraltar 1987). Muhammed Esed'in İslâm ve Batı uygarlıkları ile İslâm hukukuna dair düşüncelerini, özellikle Pakistanlı müslümanlar için uygun gördüğü devlet şekli ve İslâmî bir anayasa teşkili hakkında daha önce yaz-

dığı makalelerini ve yaptığı radyo konuşmalarını içermektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed Esed, *Mekkeye Giden Yol* (trc. Cahit Koytak), İstanbul 1984, s. 8-17, 72-101, 117-130, 144-148, 184-188; a.m.f., *Yolların Ayırılış Noktasında İslam* (trc. Hayreddin Karaman), İstanbul 1986, s. 13-18; a.m.f., *İslâm'da Yönetim Biçimi* (trc. M. Beşir Eryarsoy), İstanbul 1995, s. 7-24; Necib el-Akikî, *el-Müsteşrikün*, Kahire 1980, II, 291; Necâh Mahmûd el-Guneymî, *Muhammed Esed ve deürühû fi'l-fikri'l-İslâmiyyi'l-mu'âşır*, Kahire 1410/1989; "Muhammed Esed: Öncü Bir Düşünür" (trc. Ahmet Ertürk), *Kelime*, sy. 13, Konya 1987, s. 36-46; Ahmet Ertürk, "Bir İsim Bir Yorum: Muhammed Esed", *Kardelen*, sy. 16, İstanbul 1992, s. 9-11; Mustafa Özcan, "Muhammed Esed", *Zaman*, İstanbul 4 Mart 1992, s. 5; Ebû'l-Hasan Ali el-Hasenî en-Nedvî, "el-Müfekkiri'l-İslâmî el-müh-tefî el-bâriz Muhammed Esed", *el-Ba'sû'l-İslâmî*, XXXVII/4, Leknev 1992, s. 93-96; İsmail Çalışkan, "Çağdaş Bir Düşünür ve Müfessir Olarak Muhammed Esed", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 2, Sivas 1998, s. 419-435; "Muhammad Asad and The Road to Mecca Text of Muhammad Asad's Interview with Karl Günter Simon" (trc. E. R. Harder), *IS*, XXXVII/4 (1998), s. 533-544; Muzaffar Iqbal, "Muhammad Asad: A Biography", a.e., XXXVII/3 (1998), s. 411-414; a.m.f., "Abdullah Yûsuf 'Ali and Muhammad Asad: Two Approaches to the English Translation of the Qur'an", *Journal of Qur'anic Studies*, II/1, London 2000, s. 107-123; İsmâ'il İbrahim Newwâb, "A Matter of Love: Muhammad Asad and Islam", *IS*, XXXIX/2 (2000), s. 155-231; Murad Hoffmann, "Muhammad Asad: Europe's Gift to Islam", a.e., XXXIX/2 (2000), s. 233-247; *Uygar: Fikir ve Hayal Dergisi*, sy. 3-4, İstanbul 2002 (Muhammed Esed özel sayısı); Mustafa Öztürk, "Muhammed Esed'in Meâl-Tefsirinde Bâtinî Te'vil Olgusu", *İslâmî Araştırmalar*, XVI/1, Ankara 2003, s. 113-126; İbrahim H. Karslı, "Çeviri Kuramları Açısından Muhammed Esed'in Çeviri Yöntemi ve Değerlendirilmesi", a.e., XVI/1 (2003), s. 95-112; Mustafa Akman, "Muhammed Esed'in Kur'an Mesajı Adlı Meâl-Tefsiri Üzerine Bir İnceleme", a.e., XVI/1 (2003), s. 127-155; 'Abdin Chande, "Symbolism and Allegory in the Qur'an: Muhammad Asad's Modernist Translation", *Islam and Christian-Muslim Relations*, XV/1, Birmingham 2004, s. 79-89.

KEMAL KAHRAMAN

MUHAMMED b. ESLEM

(محمّد بن أسلم)

Ebû'l-Hasen Muhammed b. Eslem b. Sâlim el-Kindî el-Horasânî et-Tûsî (ö. 242/856)

Muhaddis ve zâhid.

180 (796) yılı civarında Horasan'ın Tûs şehrinde doğdu. İlk eğitimini aile çevresinden aldı. Temel İslâm ilimlerini Tûs'taki âlimlerden öğrendi. Dönemin ilim

merkezlerinden olan Horasan'da Yezîd b. Hârûn, Ya'lâ b. Ubeyd ve kardeşi Muhammed, Ca'fer b. Avn el-Amrî, Ubeydullah b. Mûsâ el-Absî, Ebû Nuaym Fazl b. Dükeyn, Kabîsa b. Ukbe, Muhammed b. Kesîr, Abdullâh b. Zübeyr el-Humeydî, Nadr b. Şümeyl, Yahyâ b. Yahyâ el-Minkârî gibi şahsiyetlerden rivayette bulundu. İsnâaşeriyeye'nin sekizinci imamı Ali er-Rızâ ile Nîşâbur'da karşılaştı ve Ebû Zûr'a er-Râzî ile birlikte ondan hadis rivayet etti. Kendisinden İbrâhîm b. Ebû Tâlib, Ebû Ali el-Kabbânî, İbn Huzeyme, İbn Ebû Dâvûd, Muhammed b. Vekî' et-Tûsî, Muhammed b. Ahmed et-Tûsî gibi muhaddisler rivayette bulundular. Tûslu muhaddis ve zâhid Ebû İshak İbrâhîm b. İsmâil el-Anberî de talebesi olup kendisinden sonra onun yerini almıştır. Arkadaşlarından muhaddis ve zâhid Ali b. Hasan ed-Dârebcirdî el-Hilâlî, Ebû Ahmed Muhammed b. Abdülvehhâb el-Ferrâ da ondan hadis rivayet ettiler. Uzun yıllar Nîşâbur'da yaşayan Muhammed b. Eslem bu şehirde vefat etti ve İshak b. Râhûye'nin kabrinin yanına defnedildi. Cenaze namazına 1 milyondan fazla kimsenin katıldığı belirtilmektedir.

Muhammed b. Eslem, devrinin güvenilir râvilerinden ve Ehl-i sünnet'in imamlarından biri kabul edilir. Ebû Hâtîm er-Râzî ve Ebû Zûr'a er-Râzî gibi hadis münekkitleri onun sika olduğunu söylemişlerdir. Bununla beraber rivayetleri *Kütüb-i Sitte*'de yer almamıştır. Hz. Peygamber'in sünnetini ve hadislerini yazmakla övünen Muhammed b. Eslem, kendisine sorulan soruları cevaplandırırken mutlaka Resûl-i Ekrem'in bir hadisine dayanır, hayatını hadislerle göre düzenler ve onları zamana göre çok iyi tahlil ederdi. Talebesi İshak b. Râhûye, rivayet ettiği bir hadiste geçen "sevâd-ı a'zam" (hak üzere olan çoğunluk) ifadesini açıklarken bunların Muhammed b. Eslem ve onun gibi yaşayanlar olduğunu söylemiş ve ondan daha ileri seviyede bir âlim tanımadığını belirtmiştir. İbn Huzeyme ve diğer bazı talebeleri de ondan "rabbânî âlim" diye söz etmişlerdir. Hem Ahmed b. Hanbel hem Muhammed b. Eslem ile dost olan İshak b. Râhûye'ye hangisini diğerine tercih ettiği sorulmuş, o da Muhammed b. Eslem'i dindeki ileri görüşlülüğü, sünnete eksiksiz bağlılığı, zâhid ve dilinin fesahati bakımından hiç kimsenin karşılaştıramayacağını ifade etmiştir.

Horasan bölgesinde doğup gelişen Melâmetiyye akımının ilk temsilcilerinden olan Muhammed b. Eslem, ibadetlerin

gizli yapılmasını savunmuş, riyânın azının da çoğunun da şirk olduğuna inandığını belirtmiş, bu sebeple de onun farz namazlar ve cuma günü iki rek'at nâfilenin dışında namaz kıldığını gören olmamıştır. Zamanın yöneticilerine uyarılarda bulunduğu bilinen Muhammed b. Eslm'in zâhidâne hayatı onu ilim tahsilinden ve sosyal faaliyetlerden alıkoymamıştır. Son hastalığı sırasında, yanında hesabını vereceği 1 dirhem bile yokken kendisine ölümün gelmesini Allah'ın bir lutfu olarak gördüğünü söylemiştir.

Allah'ın sıfatlarının ezeli olduğunu ileri süren Muhammed b. Eslm, Muhammed b. Kerrâm'ın temsil ettiği Kerrâmiyye ile Kur'an'ın mahlûk olduğunu kabul eden Cehmiyye'ye karşı birer reddiye kaleme almış, Cehmiyye'nin bu konuda şirke düştüğünü söylemiştir (bk. HALKU'İ-KUR'ÂN). Öte yandan imanı dil ile tasdikten ibaret gören Mürciiler'in dinde kıyasla hüküm vermelerini eleştirip kıyasa karşı çıkmış ve bunu bid'at olarak değerlendirmiştir.

Eserleri. 1. *Kitâbü'l-İmân ve'l-a'mâl fi'r-reddi 'ale'l-Kerrâmiyye*. Ebû Nuaym günümüze ulaşmayan bu kitaptan bazı alıntılar yapmıştır (*Hilye*, IX, 244-245). 2. *Kitâbü'r-Red 'ale'l-Cehmiyye* (a.g.e., IX, 245; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XII, 197). Ahmed b. Hanbel bu eseri çok beğendiğini söylemiştir. 3. *Kitâbü'l-Erba'îne't-Ṭûsiyye*. Kırk hadis sahasında telif edilen ilk eserlerden biri olup Abdülhâdî el-Harse tarafından neşredilmiştir (Dımaşk 1992). 4. *Tefsîrü'l-Kur'ân (Hediyetü'l-ârifîn*, II, 13). 5. *el-Müsned*. Tirmizî'nin *es-Sünen*'i üzerine telif edildiği belirtilmektedir (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1685).

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, *et-Târihu's-şâğir*, II, 377; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-tâ'dil*, VII, 201; Ebû Nuaym, *Hilye*, IX, 238-254; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam* (Atâ), XI, 302-304; Attâr, *Tezkiretü'l-evliya* (trc. Süleyman Uludağ), Bursa 1984, s. 314-316; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XII, 195-207; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 532-534; a.mlf., *el-İber*, I, 437; Safedî, *el-Vâfi*, II, 204; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, II, 308; Süyûtî, *Ṭabakâtü'l-huffâz* (Ömer), s. 233-234; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1685; *Hediyetü'l-ârifîn*, II, 13; W. M. Patton, *Ahmed b. Hanbel ve'l-mihne* (trc. Abdülâziz Abdülhak), Kahire 1377/1958, s. 78-84; Ketânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe*, s. 102, 112; Ziriklî, *el-A'lâm* (Fethullah), VI, 34; Kays Âl-i Kays, *el-İrâniyyûn*, II/1, s. 168-170; Sönmez Kutlu, *İslâm Düşüncesinde İlk Gelenekçiler*, Ankara 2000, s. 180; Ali Bolat, *Bir Tasavvuf Okulu Olarak Melâmetilik*, İstanbul 2004, s. 65-68; A. Saim Kılavuz, "Ali er-Rizâ", *DİA*, II, 436; Abdülhâh Aydınli, "Anberî", a.e., III, 194.

RAŞİT KÜÇÜK

MUHAMMED b. EŞ'AS

(محمد بن الأشعث)

Ebü'l-Kâsım Muhammed
b. el-Eş'as b. Kays el-Kindî
(ö. 67/686-87)

Emevî kumandanlarından.

Kinde krallarının soyundan olup 10 (631) yılında Kinde heyetinin başında Medine'ye gelerek müslüman olan Eş'as b. Kays'ın oğludur. Daha sonra ridde hareketlerine katılan ve esir alınıp Medine'ye getirilen Eş'as'ı affeden Hz. Ebû Bekir onu kız kardeşi Ümmü Ferve ile (veya Kureybe) evlendirdi. Bu evliliğin daha önce Kinde heyetinin Medine'ye geldiği günlerde gerçekleştiğine dair rivayetler de vardır. Bu evlilikten doğan Muhammed'in Hz. Peygamber zamanında dünyaya geldiğini bildiren rivayetlere itibar edilmiştir.

Muhammed b. Eş'as'ın adı ilk defa 41 (661) yılında, kız kardeşi Ca'de'nin kocasının Hz. Hasan tarafından Muâviye b. Ebû Süfyân ile barış görüşmeleri yapmak üzere görevlendirilmesiyle ilgili olarak geçmektedir (İbn Sa'd, VI, 171). On yıl sonra da Irak Valisi Ziyâd b. Ebîh, yönetime ağır hakaretlerde bulunan Hucr b. Adî'yi yakalama işini onunla aynı kabileden olan İbnü'l-Eş'as'a havale etti. Vali kendisine üç gün süre vermiş, aksi takdirde onu da öldüreceğini söylemişti. Durumu öğrenen Hucr, Muhammed'e haber gönderip Halife Muâviye'nin yanına gönderilmesi hususunda validen eman aldığı takdirde teslim olacağını bildirdi. Muhammed b. Eş'as validen eman almayı başardı. Ancak Muâviye'nin yanına gönderilen Hucr ve arkadaşlarından bir grup isyanla suçlanarak idam edildi. Bu olay üzerine İbnü'l-Eş'as, Hucr'u koruyamadığı için eleştirilmiştir.

Bu dönemde Küfe'deki Kindîler'in en önemli reislerinden biri olduğu anlaşılan Muhammed b. Eş'as'ın Emevî valisinin yakınları arasına girdiği görülmektedir. Nitekim 60 (680) yılında yeni vali Ubeydullah b. Ziyâd bir arkadaşıyla birlikte onu, Hz. Hüseyin'in amcazadesi Müslim b. Akil'i evinde barındıran Hâni' b. Urve'yi huzuruna getirmekle görevlendirdi. Bunun hemen arkasından başlayan isyan sırasında valilik konağını kuşatan Müslim taraftarlarını dağıtmayı başaran yirmi civarındaki kabile reisi arasında yer aldı. Onun Müslim ve arkadaşlarına karşı sa-

vaştığı da söylenmiştir. Arkadaşları kendisini terkedince bir kadının evinde saklanmak zorunda kalan Müslim'i ihbar eden Muhammed onu teslim olmaya ikna etmekle görevlendirildi. Emanla teslim aldığı Müslim'i Vali Ubeydullah'ın huzuruna götürdü, ancak vali onu öldürdü. Muhammed bu esnada, Müslim'i evinde barındıran Hâni' b. Urve'nin öldürülmesini engellemeye çalıştıysa da yine başaramadı. Daha sonra Taberistan valiliğine tayin edildi ve bu görevinde de muvaffak olmadı. Barış yaptığı bölge halkının tuzağına düştü ve çatışmalarda oğlu Ebû Bekir dahil pek çok askerini kaybetti.

Muhammed b. Eş'as, Yezid b. Muâviye'nin ölümü üzerine Küfe halkıyla birlikte biat ettiği Abdullah b. Zübeyr tarafından Musul valiliğine getirildi (64/684). 66 (685-86) yılında Küfe'ye ele geçiren Muhtâr es-Sekaffî'nin Musul'a yeni bir vali tayin ettiğini öğrenince yeni vali bölgeye ulaşmadan oradan ayrılıp Tikrit'e gitti. Bir süre sonra Küfe'ye geçerek Muhtâr'a biat etti ve ardından Kâdisiye yakınındaki köyüne çekildi. Fakat Muhtâr, Hz. Hüseyin'in katillerini ortadan kaldırmaya başlayınca Mus'ab b. Zübeyr'in yanına Basra'ya kaçtı. Durumu öğrenen Muhtâr, onun Küfe'deki evini yıktırıp enkazıyla Hucr b. Adî'nin Ziyâd b. Ebîh tarafından yıkılan evini inşa ettirdi. Bazı rivayetlerde ise Muhammed b. Eş'as'ın, mevâlfîy Araplar'la eşit tutan Muhtâr es-Sekaffî'yi terkedip Basra'ya giden Küfe eşrafından olduğu söylenmektedir. Muhammed b. Eş'as, Mus'ab b. Zübeyr'i Muhtâr ile savaşa teşvik eden Kûfeli liderler arasında yer aldı. Bu sırada savaşa karşı isteksiz olan Fars Valisi Mühelleb b. Ebû Süfrenin ikna edilmesiyle görevlendirildi. Ardından Muhtâr ile yapılan savaşta Kûfeli askerlerden oluşan süvari birliğinin kumandanlığını yaptı ve pek çok kişinin hayatını kaybettiği bir gecede emrindeki askerlerle birlikte öldürüldü. Kûfeli tâbiinin ilk tabakasından olan Muhammed b. Eş'as Hz. Ömer, Osman, Âişe ve babasından hadis rivayet etmiştir. Kendisinden Şa'bî, Mücâhid b. Cebr, İbn Şihâb ez-Zührî ve Süleyman b. Yesâr rivayette bulunmuştur. İbnü'l-Eş'as olarak tanınan oğlu Abdurrahman b. Muhammed de Emevîler döneminin ünlü kumandanlarından.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Ṭabakât*, V, 10-11, 65; VI, 171; VIII, 249; Belâzürî, *Fütûh* (Rıdvân), s. 330-331; Taberî, *Târih* (Ebû'l-Fazl), V, 263-264, 348-349, 360, 364, 370, 373-375, 378, 381; VI, 34, 44,